

סימן ה גביית חוב מירשים

ראשי פרקים

- א. נאמנות הרושם בפנקסו
- ב. בזמן הזה כשחייב שבועת היסת
- ג. שבועת היסת של יורשים
- ד. גביית מלוה ע"פ מירשים

בענין ראובן שהיה נוהג לקחת בהקפה סחורה בחנות. באחת הפעמים תבע בעל החנות את ראובן שיפרע חוב של כמה מאות שקלים. ראובן סרב וטען שאינו חייב. לאחר מספר חדשים נפטר ראובן, ושאלת בעל החנות, האם הוא יכול לתבוע חוב זה מירשי ראובן, וזאת מבלי לספר להם שמורישו טען שאינו חייב, כיון שברור לו שנשאר חייב?

א. נאמנות הרושם בפנקסו

ראשית יש לברר את נאמנות בעל החנות כלפי לראובן. הרא"ש בתש" (כלל פו, א, ד"ה ועוד יש) הביא ראייה שיש ללמוד מפנקס שאדם רגיל לכתוב בו עניניו, מהמשנה בשבועות מה, א מדין חנוני על פנקסו, דעל כרחך המשנה מיירי שאין החנוני טוען אלא ע"פ פנקסו, וקמ"ל דמה שכתוב על פנקסו דינו כטענת ברי. וממשיך הרא"ש וז"ל:

"והשתא דהוצרך להזכיר פנקס במשנה, הוצרך כמו-כן לומר דהא דאמרינן דפנקס הוי הוכחה, לא כנגד כל אדם, כגון אם יאמר לאדם כתוב בפנקסי שאתה חייב לי כך-וכך, אלא דוקא היכא דיש רגליים לדבר, כגון שצוה לו בעל-הבית ליתן לבניו או לפועליו והוא כתב בפנקסו שנתן, ודאי אזלינן בתר פנקסו."

מדברי הרא"ש נראה שאם רשם אדם בפנקסו ויש רגליים לדבר שהרישום אמת, כגון מי שצוה את החנוני שיתן דבר מה לפועלים, הוי טענתו מכח הרישום בפנקס כטענת ברי, אך אין בכח הרישום כדי להוציא ממון. וכן נראה מדבריו אף לאחר שהביא את דברי הירושלמי, עיי"ש. ויש חילוק בין נידון חנוני על פנקסו לנדו"ד, דבנידון חנוני על פנקסו טוען בעה"ב טענת שמא, וע"כ נשבע חנוני שבועת המשנה, אבל כאשר קיימת הכחשה בין החנוני לבעה"ב, אף אם החנוני מסתמך על פנקסו שהוא אמת, מ"מ כשמכחיש בעה"ב את החנוני, נשבע בעה"ב שבועת היסת על טענת החנוני, וכמש"כ הרמב"ם בהל' מלוה ולוה טז, ו שטוען בעה"ב שלא צוה את החנוני לתת, דנשבע בעה"ב היסת כנגד טענת החנוני. והוא הדין בנידון דידן שטוען בעל החנות כנגד ראובן שהוא חייב לו ע"פ הרישום בפנקסו, דלא מהני אלא להשביעו היסת.

כמו-כן צ"ל שמה שכותב בפנקסו הוא אמת, שהרי בין ראובן והחנוני קיימת מערכת יחסים של קונה ומוכר וראובן רגיל לקחת סחורה בהקפה אצל בעל החנות,

ובודאי בכגון זה הוי רגליים לדבר, ולא גרע ממה שציוה החנוני ליתן לבניו או לפועליו והחנוני כתב בפנקסו שנתן להם, דהוי רגליים לדבר. אמנם על מש"כ הרא"ש, דאם יאמר לאדם כתוב בפנקסי שאתה חייב לי, דלא חשיב רגליים לדבר ואינו יכול להשבע ע"פ הפנקס, בהמשך דבריו משמע דכל שידוע שפנקסו מדוקדק, יכול להשבע ע"פ פנקסו, וז"ל:

"ובנדון זה שניכר ששמעון היה רגיל לכתוב על כל עניניו בפנקס ויש רגליים לדבר שכל מה שכתוב בו שהוא אמת, שהרי שטר ועדים מעידים וכל בני ביתו יודעין, יש לילך אחר הפנקס, וכל בעל עסק מוחזק בעסקיו המבוררים בפנקס שלו."

ועיין בש"ך צא, כד שהסיק מדברי הרא"ש, דכאשר ידוע בברור שפנקסו מדוקדק היטב, הרי זה רגליים לדבר ויכול להשבע על-פיו. ופשוט שכאשר אדם טוען ע"פ רישומים שנעשים במסגרת עיסקו, וכך מתנהל העסק, כל מי שלוקח סחורה בהקפה נרשם הדבר בפנקס מיוחד או ישירות במחשב, שטענתו בכגון זה הינה טענת ברי. ובתומים צא, ח כתב דמעשים בכל יום שכל הנושא ונותן בסחורות ומוכרי בשר ויין מקיפים וכותבים בפנקסם, ולאחר זמן תובעים ע"פ הפנקס, בית-דין פוסקים שבועה לכופר בטענתם. "ואולי מפני תיקון העולם, ומנהג עוקר הלכה". ועיי"ש בתומים שכתב לחלק בין שבועת חנוני, שנשבע ונוטל, שבכגון זה צריך שיהיה רגליים לדבר, למציאות שבה ע"פ הפנקס ישביע את שכנגדו בשבועת היסת, דלענין להשביע את שכנגדו היסת ויפטר, שאין הטוען ע"פ הפנקס נוטל בשבועתו, אין צריך שיהיה רגליים לדבר. [ולא מיבעיא פנקס שלו אלא אפילו מצא כתוב בפנקס של אביו שפלוגי חייב לו כך-וכך, הוי טענת ברי, וכמש"כ רב האי גאון בתש"י, הביאו בעה"ת בשער לו, סוף חלק ג, הביאו המחבר בשו"ע חו"מ עה, כב.].

ומדברי הש"ך משמע שיכול להוציא בשבועת הנוטלים ע"פ פנקסו מדוקדק, אך הנודע ביהודה בתש"י (תנינא, חו"מ סי' טו) כתב דמבואר בתש"י הרא"ש שאפילו חנוני שאומנותו בהקפות וכותב הכל בדקדוק ואינו מרע אומנותו, אינו יכול להוציא בשבועתו ממון על סמך פנקס, אלא רק בכגון חנוני ופועלים, שאמר בעה"ב לחנוני לתת לפועלים והוי רגליים לדבר. אך לדבריו אין נפק"מ לנדו"ד, שהרי בנדו"ד היה על ראובן להשבע היסת ולהפטר, וכאן דנים אנו בחיוב שבועת היסת ע"פ טענת ברי המבוססת על פנקס, ואין אנו דנים שיטול החנוני בשבועה, וע"כ בכל ענין יכול החנוני להשביע היסת ע"פ פנקסו.

ב. בזמן הזה כשחייב שבועת היסת

לפ"י בנדו"ד, כאשר בעל החנות טען כנגד ראובן שע"פ הרישומים בחנות הוא חייב סכום מסוים, וראובן הכחישו, הדין נותן שישבע ראובן היסת. והשאלה הנשאלת, מה היה דינו בזמן הזה כשמוטל עליו חיוב שבועת היסת. דהנה התוס' בסנהדרין ו, ב (סד"ה נגמר) כתבו, דכשמחייבין שבועה מותר לפשר כדי להפטר מעונש השבועה, וכ"פ המחבר בחו"מ יב, ב. השאלה היא כיצד מפשרים בחיוב שבועה.

השבות יעקב בתש"י (חו"ב סי' קמה) כתב דפשר הקרוב לדין, הכוונה שלא לחלוק את הדין לחלקים שונים:

"אך אכתי אין שעור לדבר, אפילו זהוב אחד שעושין יותר ממה שמתחייב בדין, ג"כ מקרי קרוב לדין ... אך ורק ליבי אומר לי דעכ"פ לא יפטור זה שמתחייב בדין בכל השלוש מאות, לא יפטור אותו

יותר משליש ... ויתחייב עכ"פ בשני שלישים שזה מקרי קרוב לדין."

מבואר מדברי השבות יעקב, דקרוב לדין היינו, שאם הדין נותן שפלוני יתחייב סכום מסוים, הפשרה הינה שישלם שני שלישי. ובדברי מלכיאל בתשי' (ח"ב סי' קלג) כתב שמנהג הדיינים הזקנים לתת בעד שבועה ערך שלישי מכפי הטענה. אך הדברי מלכיאל סובר שאין לדמות מש"כ השבות יעקב לנדון השבועה, דהא השבות יעקב מירי בפשרה שאינה מכח שבועה. וממשיך הדברי מלכיאל, וז"ל:

"והנה מאז ניתנה עלי משא ההוראה, אני נוהג באופן כזה, דהנה בפשרה כזו יש שני דרכים, הדרך האחד - לשום כמה שוה השבועה לאיש זה, היינו כמה היה נותן להפטר ממנה, וזה תלוי בערך האיש המחויב השבועה ובערך השבועה, אם לפי אומדנא טענתו חזקה ויכול לישבע או לא. והדרך השני - לפי הענין, כי לפעמים ניכר שהוא דין מרומה והתביעה אין בה ממש, או להיפוך, שהנתבע כופר בשקר."

ובהמשך דבריו משלב הדברי מלכיאל בין הדרך הראשונה לדרך השניה, דכאשר מרגיש הדיין שהאמת עם התובע, א"כ הנתבע אינו יכול להשבע את השבועה המוטלת עליו, ובודאי מניעת שבועת שקר שוה הרבה. לפ"ז על הדיין לשקול ולאמוד בדעתו את מהות התביעה והטענות של הצדדים. נטיית דעתו תקבע את הנקודה שבה תעצר הפשרה לאורך התביעה. ואם נראה לו שהצד שצריך להשבע אינו צודק, ואם היה מחייב שבועה היה נשבע לשקר, עליו לשקול את מהות האדם, כמה שוה לו להנצל משבועה שכו"כ סיכוייה שתהא שיקרית. ובהמשך הביא דרך שלישית לפשר ע"פ מה שנראה לדיין כישר והגון. לפ"ז לא שייך לענות על השאלה הנ"ל באופן מעשי כשטענות הצדדים לא נשמעו לפנינו (שהרי השאלה נשאלה לאחר פטירת ראובן), שהרי להלכה למעשה יש לשקול את טענות הצדדים, וכל דיין לפי ראות עיניו.

ומש"כ הדברי מלכיאל לדחות את מנהג הדיינים הזקנים לתת ניכוי שלישי בעד השבועה, נראה דמנהג הדיינים הזקנים התייחס לשבועת הנוטלין, אולם בשבועת הנפטרין ישלם שלישי מהתביעה, שהרי אם היה נשבע היה נפטר לחלוטין, וא"כ ישלם שלישי, משא"כ כשהיה נוטל בשבועה הכל, כשנוטל בלא שבועה, ינכו שלישי. וראיתי גם לגר"מ פיינשטיין זצ"ל (אגרות משה, חחו"מ, ח"א סי' לב) שכתב דהמנהג הוא לנכות שלישי בעד השבועה, אך בסוף דבריו כתב דאין בידו ספרי האחרונים לדעת ברור מנהג דיינים, אם יש חילוק בין שבועת הנפטרין לשבועת הנוטלין:

"אבל כמדומני שנוהגין לפשר בניכוי שלישי בעד שבועה בין נפטר בין נוטל, אבל כיון שאין לזה מקור גדול מגמ' ופוסקים הראשונים, אין זה ענין מוחלט והכל לפי עיני הדיין, כי לפעמים ניכר שאינו רוצה לישבע משום שהוא שקר, ובזה צריך לפשר ליתן יותר, ולפעמים ניכר שהתובע מאמין לנתבע רק רוצה להטיל עליו שבועה משום שיודע שלא ישבע ויתרצה להתפשר, בזה יש לפשר ליתן פחות, לכן תלוי בעיני הדיין, אבל אם לא ניכר כלום, כמדומני שנוהגין בניכוי שלישי בעד שבועה, בין נפטר בין נוטל."

מדברי הגר"מ פיינשטיין מפורש יוצא שיש מודד כללי לפשרה במקרה של שבועה, והיא ניכוי של שלישי, אך לדבריו ניכוי השלישי יהיה בין בשבועת הנוטלין ובין בשבועת הנפטרין. לפ"ז כשיתבעו אותו סכום מסוים, בין אם התובע היה נוטל בשבועה ובין אם הנתבע היה נפטר בשבועה, ישלם הנתבע שני שלישי. והדבר צ"ע, דהרי אין זה מן הדין שישלם הנתבע אותו סכום במקרה שהיה נפטר בשבועה למקרה

שהיה התובע נוטל בשבועה. ונראה דכוונת הגר"מ פיינשטיין, דבין בשבועת הנוטלין ובין בשבועת הנפטריין, הניכוי הוא שלישי, ואין חילוק לענין שעור שלישי בין שבועת הנוטלין לשבועת הנפטריין. והדבר אמור רק לענין גובה הניכוי, אך לענין המקום שממנו נמדד, נראה דאף לשיטת הגר"מ פיינשטיין יש חילוק, דבשבועת הנוטלין השלישי נמדד מהמקום שהיה נוטל עם שבועה, ובשבועת הנפטריין השלישי נמדד מהמקום שממנו היה הנתבע נפטר בשבועתו.

אלא שאף לדברי הגר"מ פיינשטיין יש מקום לשיקול דעתו של הדיין ולאופן שבו הוא רואה את המקרה הנדון לפניו, האם מדובר בטענה שיקרית של החייב שבועה, או שניכרים דברי אמת ויש לחץ לחייב שבועה על-מנת להשיג פשרה. ולמעשה מש"כ הגר"מ פיינשטיין הינו אחד מהשיקולים עליהם דיבר הדברי מלכיאל, ובודאי גם לדבריו יש לשקול כל מקרה ומקרה לגופו, ע"פ מכלול הנתונים שבאו לפני הדיין, ואין בכך הלכה קבועה, אלא שלדברי הגר"מ פיינשטיין יש נקודת מוצא אחידה לפשרה, והיא ניכוי שלישי, ואילו לדברי מלכיאל אין נקודת מוצא אחידה.

לאור זאת, בנדון דידן אם היו באים בעל החנות וראובן לדין תורה, כאשר בעל החנות טוען טענת ברי (ע"פ פנקסו) וראובן מכחיש, ע"פ ההלכה יש לחייב את ראובן שבועת היסט ולפוטרו מתשלום. בית הדין היה מחייב את ראובן לשלם סכום חלקי מהתביעה - כפשרה וכתמורה לשבועה. לאמור לעיל, סכום זה היה נקבע לפי האופן בו רואה בית הדין את המקרה. בית הדין מכניס למערכת השיקולים שלו את אומדן דעתו, כיצד נראית לו תביעת בעל החנות, ולעומתה - הכחשת ראובן. היות וראובן נפטר לפני שהנושא עלה בבית-דין, אין אפשרות לענות מה הסכום שהיה בית הדין מחייב את ראובן בנדו"ד.

ג. שבועת היסט של יורשים

היות והכחשת ראובן לא היתה בפני בית-דין ולא היה עדיין חיוב ממון, כשבא בעל החנות לתבוע מהיורשים, יש לדון על שתי מצאויות: א - כשהיורשים יודעים שאביהם הכחיש וטען שאינו חייב, והם באים לבית-דין וטוענים את טענת אביהם. ב - כשאין היורשים יודעים מאומה מהענין, אם בעל החנות צריך לומר להם שאביהם הכחיש את החוב, או כיון שהוא יודע בודאות שראובן חייב לו, האם הוא יכול לבוא ולתבוע את החוב מבלי לפרט ולספר את הכחשת ראובן.

כאשר היורשים יודעים מהכחשת מורישם, אך אינם יודעים את העובדות לאשורן, אין עליהם חיוב שבועה. דהנה בגמ' שבועות מז, א מועטו יורשים משבועה דאורייתא, ומבואר שם בגמ' שאם היה היורש טוען ברי, גם היורש היה חייב שבועה, וכשטוען חמישים ידענא וחמישים לא ידענא, לא נדון ביורש דין של מתוך שאינו יכול להשבע משלם. ועיי"ש בר"ן (שבועות כט, א בעמוה"ר), שכתב וז"ל:

"ודאמרינן הכא מה לי הוא מה לי אבוה, היינו כגון שטוענו ברי מנה לאבא ביד אביך, שהודה אביך לאבי סמוך למיתתו בפני ובפניך, כהאי גוונא מה לי הוא מה לי אבוה. וליכא לדחוייה בשאין תובע טוען ברי לי שהוא יודע ומשום הכי פטרינהו רחמנא ליורשין, דפשיטא דפטור דמשיב אבידה הוא וקרא למה לי, דהא מודה במקצת בעלמא שהוא חייב, היינו משום שאינו מעיז פניו בפני בעל חובו שיודע בו שהוא יודע האמת. וכי מסקינן נמי, אלא לאו דאמר ליה מנה לאבא ביד אביך, היינו נמי כשהוא טוען לו בברי שהוא יודע שהיה שם בשוודה אביך לאבי, והלה אומר על הני אני זוכר ועל השאר איני יודע, דבכהאי

מבואר מדברי הר"ן, דהא דאיתא בגמ' דחייב היורש שבועה באומר חמישים אית לך וחמישים לית לך, היינו דוקא כשטוען התובע כנגד היורש שמורישו הודה בפניו, בפני היורש והתובע, שהוא חייב, והיינו שיש כאן תביעת ברי נגד היורש. והש"ך (חו"מ עה, נו) סובר דהיכא שטוענו התובע בפניך נעשה המעשה, וטוען היורש חמישים ידענא וחמישים לא ידענא, שיהיה היורש חייב שבועה דאורייתא, מ"מ כותב הש"ך דלא מצאנו לפוסקים שיפרשו כן בגמ', ובכל זאת יהיה חייב היורש בשבועת היסת, עיי"ש.

אמנם בנדו"ד שאין בעל החנות טוען שהיורשים יודעים מהחוב או שהודה אביהם בפניהם שהוא חייב לו, ודאי שאין מקום להשביעם היסת, וכמו שפסק המחבר בשו"ע חו"מ עה, טז, וז"ל:

"התובע ליורש הלוח מלוה ע"פ, לא שנא אם אמר היורש איני יודע אם לוח אם לאו ויש עדים שלוח, לא שנא אם אמר איני יודע אם פרע אם לאו, לא שנא אמר חמישים ידענא וחמישים לא ידענא, פטור אפילו בלא שבועת היורשים, אלא שמחרים סתם על כל מי שידוע שמורישו חייב לו כלום."

(ועיי"ש בש"ך הנ"ל מה שכתב על דברי המחבר, והיינו רק באופן שטוען התובע שהיורש יודע מהחוב, וכמש"כ לעיל). ואם אביו היה טוען שאינו יודע בחוב זה, תלוי אם טען שלקח בהקפה ואינו יודע אם פרע, הוי איני יודע אם פרעתך וחייב, ואם היה טוען שאינו יודע אם לקח בהקפה, הוי"ל כאיני יודע אם נתחייבתי, ונשבע היסת שאינו יודע, וכמש"כ רש"י בב"ק קיח, א (ד"ה פטור), וכמש"פ המחבר בחו"מ עה, ט.

ברם, אם היה אביהם חייב שבועה דאורייתא, וכבר חייבוהו בית-דין שבועה, יש להסתפק אם חייבים היורשים לשלם, עיין קצוה"ח סט, ז שכתב דהוי ספיקא דדינא, והדבר תלוי במחלוקת אם חייב לשלם בטענת מתוך שאינו יכול להשבע במקום דלא הוי ליה למידע. ועיי"ש בנתיבות עה, יג שהסיק דהעיקר תלוי אם כבר עמד בדין או לא, דאם כבר עמד בדין נשתעבדו נכסיו מחיים אם לא ישבע, ואם לא עמד בדין, לא נשתעבדו הנכסים מחיים ואינו יכול לגבות מהנכסים. ומ"מ אליבא דכולי עלמא, אף אם חייבוהו בית-דין שבועת היסת ולא נשבע ומת, אין היורשים צריכים לשלם, וכמו שפסק המחבר שם בחו"מ (סט, ו).

ד. גביית מלוה ע"פ מיוורשים

קיי"ל בב"ב קעד, ב ובשו"ע חו"מ קח, א דמלוה ע"פ אינה נגבית מהיורשים אא"כ ציוה המוריש בחוליו שיש לפלוני חוב עליו, או שלא הגיע זמן פרעון ההלוואה, או שנידו את החייב עד שיתן ומת בחוליו. ובמלוה בשטר ואין בו נאמנות, גובה חוב שאינו על ג דרכים אלו בשבועה, אך במלוה ע"פ אינו גובה אפילו בשבועה. לכן אם יתבע בעל החנות את היורשים בבית-דין, יפסוק בית-דין שאין היורשים צריכים לשלם. אולם השאלה בנדו"ד, אם בעל החנות יבוא ליורשים ויאמר להם שאביהם חייב לו כסף, ולא יספר את הכחשת אביהם אלא רק יציין שהתביעה מתבססת על הרישום שנעשה בחנות, והיורשים לא יבקשו להתדיין אלא ישלמו על אתר, האם רשאי הוא לגבות את חובו באופן זה, ואם אינו בכלל גזילה שגובה מהיורשים ממון שאינו יכול להוציא מהם בדין.

בעה"ת שער יד א, ו דן במלוה שתפס והחזיק עבור חוב שחייב לו אביהם של יתומים קטנים, והיתה תפיסתו בנכסים בחיי אביהם או לאחר מיתתו, האם כיון שתפס אין בית-דין מוציא מידו, או כיון שאינם בני פרעון עד שיגדילו, הרי זה כלא הגיע זמן הפרעון ובית-דין מוציא מידם. והביא בעה"ת ראייה מהגמ' בב"ב לב, בעובדא דרבה בר שרשום שאם היה נאמן לומר לקוחה היא בידי, היה אוכל את פירות הקרקע, ונאמן במיגו של לקוחה היא בידי כדי שלא נחוש לשובר או לפרעון, אע"פ שהיורשים קטנים. והנה האחרונים נחלקו בפסק הלכה זו. הש"ך בחו"מ קי, ה כתב דמוכח מדברי הרא"ש שכל הנידון נסוב אם יש איסור לתפוס, דהא הרא"ש בב"ב שם (ה"יז) כתב דרבה בר שרשום ס"ל כרב הונא בריה דרב יהושע שאין נזקקין לנכסי יתומים קטנים משום צררי, ורבה בר שרשום שידע שלא תפס צררי, יכל לגבות בעצמו. משא"כ אם היה סובר כרב פפא, שאין נפרעין מנכסי יתומים קטנים משום דלאו בני מיעבד מצוה נינהו, א"כ כיצד התיר לעצמו רבה בר שרשום לגבות מיתומים דלאו בני מיעבד מצוה נינהו. הרי שענינו של רבה בר שרשום נידון במישור האיסורי, האם מותר היה לו לאכול שני משכנתא, וכיון דס"ל כרב הונא, מותר לו לגבות ואין בכך איסור. וממשיך הש"ך, דודאי אם בא לבית-דין והודה שתפס לאחר מיתה בעבור חוב שהיה חייב להם אביהם, בית-דין מחייבים אותו להחזיר להם. ובקצוה"ח שם בס"ק ב כתב דלא מהני מיגו שלא בפני בעל-דין, דכשם שאין מקבלין עדים שלא בפני בעל-דין, אף מיגו אין מקבלין, דלא עדיף מיגו מעדים, וע"כ לא מהני מיגו של לקוחה היא בידי, ואם יודה בבית-דין שתפס, יהיה עליו להחזירו ליתומים ולדון עמהם כשיגדלו. ובנתיבות שם (ס"ק ב) הסיק כדעת התומים דיש לחלק בין עדים למיגו, דשאני עדים דרחמנא לא הימניה לעדים כשאומרים שלא בפני בעל-דין, דהתורה קבעה את גדרי נאמנות העדים, והתורה קבעה שאין לעדים נאמנות שלא בפני בעל-דין, משא"כ כשיש לו מיגו הוי הוכחה שאומר אמת, ומה לי בפניו ומה לי שלא בפניו.

עכ"פ מבואר מדברי הש"ך הסובר דלא מהני מיגו, דכל אי נאמנותו במיגו היא רק לענין אם יבוא לפני בית-דין ויודה המלוה שתפס, אך לענין איסור גבייה מיתומים קטנים הדבר תלוי בטעם שאין נפרעים מנכסי יתומים קטנים, אם הטעם הוא משום צררי, א"כ אין איסור לגבות כשיודע שלא נטל צררי, משא"כ אם אין גובים מפני שיתומים לאו בני מיעבד מצוה נינהו, אסור למלוה לתפוס אף אם יודע בנפשו שאביהם חייב לו. ומעובדא דרבה בר שרשום מוכיח הרא"ש שרבה בר שרשום סבר דאין נפרעין מנכסי יתומים קטנים משום צררי, וע"כ אין איסור בדבר. והנה לענין הא דאין גובים מיורשים חוב שחייב אביהם א"כ החוב הינו על אחת מג' הדרכים הנ"ל, תוך זמנו, ציוה בחוליו, מת בנידויו, הינו מפני שטענין ליתומים כל מה דאבוהון יכול לטעון, וכיון שאביהם יכל לטעון טענת פרוע, אן טענין ליורשים שמא פרע אביהם, עיין בסמ"ע קח, א. [וע"ע בסוגיא בב"ב קעד, א-ב דהנו תלת דרכים הינן הנפק"מ בין טעמא דצררי לטעמא דלאו בני מצוה, עיי"ש]. לפ"ז אין כל איסור לתפוס מהיורשים עבור חוב שחייב לו אביהם, דאם יודע בנפשו שהנפטר עדיין חייב לו, יכול לתפוס ואין בכך איסור גזל. ופשוט שאם יכול לתפוס, הוא הדין שיכול לפנות ליורשים ולבקש מהם לפרוע את החוב, ואם יפרעו, לא גרע מתפיסה דשרי. ואף אם יודה בפני בית-דין שתפס מכח התביעה, נראה דבכגון זה אם יהיה לו מיגו, כגון שפרעו לו שלא בעדים, לא יחייבוהו בית-דין להחזיר, כיון שכל הדיון באחרונים לאסור מדין מיגו שלא בפני בעל-דין הינו רק ביתומים קטנים, דהוי כלא בפני בעל-דין, משא"כ ביורשים גדולים דהוי בפני בעל-דין, מהני מיגו. ועכ"פ רשאי בעל החנות לתבוע את החוב, אם יפרעו לו היורשים ולא יתבעו אותו אח"כ בבית-דין (כשיוודע להם שאביהם הכחיש את החוב), הרי שלא עבר על כל איסור בתפיסתו, ואם יתבעוהו אח"כ בבית-דין ולא יהיה לו מיגו, נראה

שיכול לטעון קים-לי כפוסקים דמהני תפיסה אף כשמודה עליה בבית-דין.

לאור האמור לעיל:

בעל החנות רשאי לבקש מיורשי ראובן שיפרעו את החוב, ואם ישלמו - רשאי לקחת ואין בכך איסור, אף שמכח הדין אינו יכול להוציא מהם.

מסקנות

א. 1. רשם חוב בפנקסו ויש רגליים לדבר שהרישום אמת, יכול לטעון ברי מכח הרשום בפנקס, ומשביע את שכנגדו היסת.

2. טענה של בעל חנות על חוב מכח הרשום בפנקסו, הוי כטענת ברי.

3. נחלקו הפוסקים אם יכול להוציא בשבועת הנוטלים על-סמך פנקסו המדוקדק.

ב. 1. בית-דין מפשר ממון כשיש בתביעה חיוב שבועה.

2. נראה שאם הדין שהתובע נשבע ונוטל, בעבור אי השבועה ינכה שליש מהחוב, ואם הדין שהנתבע נשבע ונפטר, ישלם שליש מהחוב בעבור אי השבועה.

3. בכל ענין על בית הדין לבחון את המקרה הנידון לפניו, האם מדובר בטענה שקרית של החייב שבועה, או שניכרים דברי אמת ויש לחץ לחייב שבועה על-מנת להשיג פשרה.

ג. 1. חיוב שבועה על יורש הינה רק במציאות שטוען התובע שהמוריש הודה בפני היורש או שהמעשה המחייב היה בפני היורש.

2. לדעת הש"ך - אף שנעשה המעשה בפניו וטוען היורש חמישים ידענא וחמישים לא ידענא, חייב שבועת היסת ולא שבועה דאורייתא של מודה במקצת.

ד. 1. מלוה ע"פ אינה נגבית מהיורשים אא"כ ציוה המוריש בחוליו, או שנידוהו על החוב ומת בנידויו, או שלא הגיע זמן הפרעון. ובמלוה בשטר שאינה על ג דרכים אלו, גובה בשבועה.

2. יכול לתפוס מיתומים קטנים עבור חוב שחייב לו אביהם.

3. יש סוברים שאם יודה בבית-דין שתפס, בית-דין יוציא מידו ורק יכול להעלים תפיסתו.